

Stanisław Hanejko, Iwona Dudzik

Leżajsk jako miejsce kultu religijnego

Ekonomiczne Problemy Usług nr 66, 155-165

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW HANEJKO

IWONA DUDZIK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Jarosławiu

LEŻAJSK JAKO MIEJSCE KULTU RELIGIJNEGO

Wstęp

Podróże do miejsc kultu religijnego miały swój początek w czasach prehistorycznych. Wywodziły się one z wierzeń i religii, nieodłącznie towarzysząc człowiekowi od najdawniejszych czasów na wszystkich etapach rozwoju kultury i cywilizacji. Do dziś zachowały się źródła pozwalające odtworzyć szlaki starożytnych pielgrzymek, odbywanych m.in. w: Egipcie, Mezopotamii, Palestynie, Arabii, Persji, Indiach, Chinach, państwie Majów, Greków czy Rzymie. Badania archeologiczne potwierdzają istnienie miejsc kultu wśród ludów przedchrześcijańskiej Europy Północnej, m.in. Celtów, Germanów czy Słowian¹. Pielgrzymki nabrały szczególnie dużego znaczenia wraz z pojawieniem się wielkich religii świata. Podróżowanie do miejsc kultu występowało i występuje nie tylko w chrześcijaństwie, ale w wielu innych religiach. Można je uznać za jeden z najstarszych przejawów ludzkich wędrówek wynikających z motywów pozaekonomicznych².

Obecnie na świecie pielgrzymuje około 300 mln osób, z czego 50% to chrześcijanie, i to nie tylko katolicy. Poczesne miejsce wśród pielgrzymujących narodów zajmują Polacy. Co roku do sanktuariów krajowych i zagranicznych pielgrzymuje 5–7 mln Polaków, czyli 15% ludności wybiera się na pielgrzymkę do wybranego

¹ A. Jackowski, *Pielgrzymki oraz turystyka religijna – problemy terminologiczne*, w: *Turystyka a religia*, red. J. Bergier, J. Żbikowski, Biała Podlaska 2003, s. 11.

² A. Jackowski, *Pielgrzymki jako przedmiot badań geograficznych*, w: „Przegląd Religioznawczy” 164(192)2, s. 63.

miejsca kultu. Polscy pielgrzymi stanowią blisko 5% wszystkich chrześcijan pielgrzymujących na świecie i około 20% pielgrzymujących Europejczyków³.

Według szacunkowych danych, obecna liczba ośrodków pielgrzymkowych w kraju zbliża się do 500⁴. Są wśród nich miejsca kultu o zasięgu międzynarodowym, ogólnonarodowym (Jasna Góra, Kalwaria Zebrzydowska, Piekary, Licheń, Grabarka, Leżajsk), a także sanktuaria lokalne. Ważne miejsce wśród ośrodków kultu religijnego zajmuje Leżajsk – jako miejsce pielgrzymowania katolików i ortodoksyjnych Żydów.

1. Leżajsk – położenie i historia

Leżajsk to powiatowe miasto położone w południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego. Liczy ono około 15 tys. mieszkańców i zajmuje obszar o powierzchni 2058 ha, z czego 503,39 ha to lasy, co stanowi 23,4% całkowitej powierzchni. Leżajsk posiada wiele walorów przyrodniczych, z których najcenniejszym jest rezerwat przyrody „Las Klasztorny” o powierzchni 39,49 ha⁵.

Pierwotnie Leżajsk był wsią królewską istniejącą prawdopodobnie już w początkach XIII w. W roku 1397 otrzymał prawa miejskie z rąk Władysława Jagiełły.

Począwszy od końca XV w. rozwój miasta hamowany był przez najazdy Tatarów i Wołochów. Aby wspomóc rozwój Leżajska, Jagiellonowie (Aleksander i Zygmunt I Stary) wspomagali gospodarczo miasto, nadając mu kolejne przywileje i zwalniając okresowo od niektórych ciężarów. Najdotkliwszy w skutkach dla Leżajska okazał się najazd Tatarów w 1524 roku, zakończony całkowitym zrujnowaniem miasta. Po tych wydarzeniach Leżajsk został przeniesiony na nowe miejsce (znad Sanu na dzisiejsze, bardziej obronne). Miasto obwarowano wałem i drewnianym parkanem.

Wszystkie te okoliczności wpłynęły na szybki rozwój miasta. Stało się ono w tym okresie znaczącym ośrodkiem życia gospodarczego. Rozwijało się rzemiosło (istniało 51 cechów), handel zbożem, futrami dywanami i suknem. Leżajsk w latach 1553–1557 był starostwem królowej Bony, której działalność gospodarcza okazała się bardzo korzystna dla miasta.

W latach 1607–1610 w wyniku wojny domowej Leżajsk został złupiony i spalony. Sprawcami tych nieszczęść byli magnaci Łukasz Opaliński i Stanisław Stadnicki. Pierwszy z nich był starostą leżajskim, późniejszym marszałkiem wiel-

³ A. Jackowski, I. Sołjan, *Leżajsk w sieci ośrodków pielgrzymkowych Polski*, w: *Czteryście lat Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Leżajsku*, red. A. Jackowski, „Peregrinus Cracoviensis” 1999, z. 7, s. 119.

⁴ A. Mazur, *Historia pielgrzymowania*, w: *Turystyka religijna*, red. Z. Kroplewski, A. Parnasiuk, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 124.

⁵ *Rocznik Statystyczny województwa podkarpackiego*, ZEW, Rzeszów 2008, s. 426.

kim koronnym, drugi – panem na Łańcucie, zwanym powszechnie „diabłem łańcuckim” (awanturnikiem). Stadnicki organizował zbrojne wyprawy na dobra Opalińskiego. Opaliński go jednak pokonał i jako wotum dziękczynne ufundował w Leżajsku klasztor Bernardynów.

Wojny, jakie w połowie XVII w. przetoczyły się przez tę część Rzeczypospolitej, poczyniły w mieście zniszczenia i szkody. Wydarzenia te spowodowały regres gospodarki miasta i jego długotrwały upadek. Dopiero na przełomie XVIII i XIX w., już w czasach zaboru austriackiego, Leżajsk zaczął się powoli ożywiać. Przez całe następne 100 lat było to prowincjonalne miasteczko, żyjące z drobnego handlu, rzemiosła i rolnictwa. Ożywało ono w dniach targów, jarmarków i odpustów, a te ostatnie ściągały olbrzymie rzesze pątników⁶.

Pożar, który w 1906 roku strawił niemal całe ówczesne śródmieście, mimo ogromu zniszczeń przyczynił się do polepszenia wizerunku Leżajska. Odbudowę prowadzono według wcześniej przygotowanego planu, dokonując regulacji ulic i zabudowy; w miejsce drewnianych domów pobudowano murowane. Przełom XIX i XX w. był okresem, w którym nastąpiło wyraźne ożywienie życia społecznego i gospodarczego. Swój rozkwit miasto zawdzięcza przebiegającemu przez nie szlakowi handlowemu, rozwojowi rzemiosła oraz mecenatowi okolicznych rodów magnackich. W rezultacie powstało wiele towarzystw gospodarczych i społecznych, instytucji finansowych, nastąpił też rozwój oświaty.

2. Leżajsk wielokulturowy

Dla kształtowania się stosunków narodowościowych w Leżajsku istotne znaczenie miał fakt, że przed II wojną światową były to bardzo ubogie tereny. Ludzie żyli często w skrajnej nędzy i cały wysiłek skierowany był nie tyle na rozwój życia gospodarczego, ile na znalezienie sposobu na przetrwanie. Swój udział w rozwoju cywilizacyjnym Leżajska miały wielkie rody magnackie, których majątki ziemskie położone były na tym terenie. By rozwiązać problemy bezrobocia, hrabia A. Potocki w 1918 roku wybudował w Leżajsku tartak, który do II wojny światowej był tu największym zakładem pracy. Przysłowiowa „nędza galicyjska” była udziałem nie tylko Polaków, ale i innych nacji. Borykanie się z biedą tworzyło poczucie wspólnoty, mimo różnic narodowych i kulturowych.

Przedwojenny Leżajsk był miastem wielokulturowym, wielowyznaniowym i wieloetnicznym. Według danych z 1939 roku, liczył 6549 stałych mieszkańców. W tej liczbie Polacy stanowili 53,4%, Żydzi 39,7%, a Rusini 6,3%. Tę ostatnią grupę stanowili mieszkający na tych terenach Ukraińcy i Rosjanie. W Leżajsku i jego okolicach zamieszkiwali Niemcy (0,6%), którzy przybyli tutaj jako koloniści.

⁶ J. Ambrozowicz, *Ziemia leżajska*, Agencja Wydawnicza Jota, Rzeszów 2001, s. 6.

Szczegółowe dane o ludności Leżajska na przestrzeni wieków zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1

Ludność Leżajska w latach 1785–1944

rok	Polacy		Żydzi		Rusini		Niemcy		Razem	
	liczba	(%)	liczba	(%)	liczba	(%)	liczba	(%)	liczba	(%)
1785	1952	63,6	756	24,6	362	11,8	0	0	3070	100
1863	2207	53,5	1516	36,7	382	9,3	21	0,5	4126	100
1872	2586	52,1	1944	39,2	402	8,1	32	0,6	4964	100
1913	2311	43,6	2592	48,9	373	7,1	21	0,4	5296	100
1939	3500	53,4	2600	39,7	412	6,3	37	0,6	6549	100
1944	5885	92,2	14	0,2	453	7,1	29	0,5	6381	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Dzieje Leżajska*, red. K. Baczkowski, J. Półcwiartek, Leżajsk 1996.

Spółeczność ta w okresie międzywojennym współistniała w zasadzie bezkonfliktowo. Angażowała się w sprawy rozwoju miasta i wspierała działania władz lokalnych. Po odzyskaniu niepodległości czyniono wysiłki na rzecz podniesienia poziomu życia miasta i jego mieszkańców, bez względu na ich narodową przynależność. Wspólnoty narodowe umiały docenić te działania. Dobrym przykładem jest opis odbywającego się już po odzyskaniu niepodległości pogrzebu Bronisława Nowińskiego, miejscowego notariusza i burmistrza Leżajska. Zmarł on 8 lutego 1922 roku. W pogrzebie tego zasłużonego dla Leżajska obywatela uczestniczyła cała ludność, bez względu na narodową przynależność⁷.

Różnice kulturowe czy religijne nie doprowadzały do antagonizmów i konfliktów we wzajemnych relacjach. Być może wiązało się to z faktem, że Leżajsk był miejscem kultu religijnego zarówno dla ortodoksyjnych Żydów, jak i dla katolików (w związku z cudownym obrazem Matki Bożej Leżajskiej, który znajduje się w klasztorze oo. Bernardynów). Począwszy od XVII w. Leżajsk jest miejscem, do którego przybywają pielgrzymi z całego kraju.

Ten wielonarodowościowy konglomerat żył tu do czasów ostatniej wojny, póki ideologia nie zburzyła ukształtowanej w ciągu wieków harmonii. Żydów spotkał tragiczny los, Niemcy w większości wtopili się w miejscowe środowisko lub opuścili te strony pod koniec wojny, a Ukraińcy wyjechali dobrowolnie lub zmuszeni zostali do opuszczenia rodzinnych stron.

⁷ E. Łojko, *Stosunki narodowościowe w okresie międzywojennym oraz w czasie II wojny światowej utrwalone w pamięci społecznej mieszkańców małych miast*, w: *Studia Iuridica*, red. G. Bałtruszyts, nr 31, WUW, Warszawa 1996, s. 108.

3. Grób cadyka Elimelecha jako miejsce kultu

Spółeczność żydowska w Leżajsku podporządkowana była szczególnie rygorystycznym przepisom religijnym, jakie narzucał swoim wyznawcom chasydyzm. Ten wielki i zarazem ostatni ruch mesjanistyczny wydany przez judaizm, zrodzony w latach 60. XVIII w. na Ukrainie, dotarł do Leżajska za sprawą osiadłego tu w 1775 roku rabiego Elimelecha (Majlecha), najwybitniejszego przedstawiciela trzeciej generacji chasydzkich nauczycieli. Wokół jego osoby koncentrowało się życie tutejszych Żydów. Za życia wypraszał on u Boga łaski dla wiernych: miłość, płodność, dostatnie życie, pogodną starość, szybką śmierć. Był szanowany nie tylko jako rabin i nauczyciel. Uchodził on za wielkiego mędrca, który dzielił się z bliźniemi ostatnią rzeczą, potrafił leczyć, używając ziół. Po pomoc i radę przychodzili do niego nie tylko Żydzi. Dzięki niemu Leżajsk stał się jednym z najważniejszych ośrodków chasydyzmu na ziemiach polskich.

Mędrzec z Leżajska zmarł 21 Adara (tj. na początku marca) 1786 roku, szósteo miesiąca w kalendarzu żydowskim. Od ponad 200 lat pamięć cudów czynionych za życia i po śmierci cadyka sprawia, że jego grób jest miejscem pielgrzymek nie tylko chasydów, ale każdego Żyda⁸. Przyjeżdżają tu oni z całego świata ze swoimi prośbami, które zostawiają przy grobie Elimelecha na niewielkich karteczkach. Szczególnie liczne są pielgrzymki w rocznicę śmierci cadyka, kiedy to – według wierzeń pobożnych Żydów – dusza zmarłego powraca na ziemię.

Cmentarz żydowski w Leżajsku założono w XVIII w. W czasie II wojny światowej został on niemal doszczętnie zdevastowany. Hitlerowcy zniszczyli większość tamtejszych nagrobków (użyto ich do brukowania leżajskiego rynku) oraz drewniany ohel (grobowiec) cadyka Elimelecha. Na swoich miejscach przetrwały tylko pojedyncze macewy. Przez wiele lat trwała rekonstrukcja nekropolii, przy współpracy Fundacji Rodziny Nissenbaumów. W roku 1962 nad grobem Elimelecha wzniesiono murowany ohel (rysunek 1).

Budynek posiada trzy części: w środkowej pomalowana na złoty kolor krata chroni grób cadyka, po bokach znajduje się sala modlitewna dla mężczyzn oraz babiniec. Przy wejściu ustawiono macewę Eleazara, syna cadyka Elimelecha zmarłego w 1806 roku. Jest to najstarsza oryginalna macewa cadyka w Polsce.

Po wojnie tradycja odwiedzania grobu cadyka odrodziła się w latach 70. Według nowej tradycji judaizmu Leżajsk zaliczany jest do miejsc pielgrzymkowych o charakterze międzynarodowym⁹. Każdego roku z całego świata pielgrzymuje do Leżajska ponad 10 tys. żydów, z czego ponad połowa przybywa tu w rocznicę śmierci cadyka. Prawdziwe oblężenie przeżywa w tym czasie rzeszowskie lotnisko,

⁸ Grób cadyka Elimelecha w Leżajsku, www.europoland.com/fotoreportaze/cadyk.php, (15.11. 2010).

⁹ Z. Pasek, *Miejsca Święte*, w: *Leksykon*, red. Z. Pasek, Znak, Kraków 1997, s. 12, 158, 268.

na którym lądują wyczarterowane samoloty z Nowego Jorku, Tel Awiwu, Londynu, Brukseli Paryża. Niektóre lądują w Krakowie, Warszawie, ponieważ lotnisko w Rzeszowie nie jest w stanie jednocześnie przyjąć takiej liczby pasażerów. Następnie wynajętymi autokarami i taksówkami przybyli udają się wprost do Leżajska.

Rys. 1. Ohel cadyka Elimelecha na cmentarzu żydowskim w Leżajsku

Źródło: opracowanie własne.

Według opinii rzeszowskiego taksówkarza, są oni trudnymi klientami, potrafią się targować i nawet o połowę zbić cenę. Większość chasydów nie należy do najbogatszej kasty żydowskiej. Kosztowną podróż finansuje im gmina lub sponsorzy. Jest to dla nich podróż życia. Najwięcej przyjeżdża starszych chasydów, biegle władających językiem polskim. Są zadowoleni, że odwiedzili kraj, który kiedyś był ich ojczyzną¹⁰.

¹⁰ Do grobu cadyka w Leżajsku, www.rp.pl/artykul/120621,230931_Do_grobu_cadyka_w_Lezajsku.html (16.11.2010)

Przez kilka dni miasto nabiera utraconego w wyniku II wojny światowej charakteru. Po rynku i przyległych uliczkach spacerują ascetycznie ubrani Żydzi, grają i śpiewają, ale przede wszystkim modlą się w wielkim skupieniu. Mieszkańcy są przyzwyczajeni do tego widoku, ale osób, które przyglądają się modlącym, nie brakuje. Początkowo mężczyźni ubrani w czarne szaty z charakterystycznymi pejsami byli niezwykle egzotycznym zjawiskiem, a władze przydzielały do ich pilnowania kordony milicjantów. Dziś wszystko wygląda zupełnie inaczej. Wybudowano mykwę, czyli rytualną łaźnię żydowską. W wykupionym przez chasydów budynku urządzono hotel, synagogę oraz kosztowną stołówkę. Większość produktów do stołówki, po dokładnym sprawdzeniu, kupują na miejscu. Przyjazd chasydów cieszy mieszkańców Leżajska i regionu. Miasto chce zatrzymać pielgrzymów na dłużej, aby nie kojarzyło się żydowskim pielgrzymom tylko z cmentarzem. Ma temu służyć planowana budowa Centrum Kultury Żydowskiej.

4. Bazylika i klasztor ojców bernardynów w Leżajsku

Obecny kościół i klasztor oo. Bernardynów w Leżajsku został zbudowany w latach 1618–1628 z fundacji marszałka wielkiego koronnego, starosty leżajskiego Łukasza Opalińskiego i jego żony Anny z Pileckich. Zespół klasztorno-kościelny postawiono w miejscu, gdzie – jak głosi legenda – w 1590 roku Tomaszowi Michałkowi ukazała się Matka Boska ze św. Józefem. Wcześniej, bo już w 1594 roku, w miejscu objawienia zbudowano drewniany kościół, a 16 lat później pierwszy murowany, wzniesiony przez bernardynów sprowadzonych tutaj w 1608 roku. Po ukończeniu budowy kościoła i kaplicy umieszczono w nim cudowny wizerunek Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Następnie wzniesiono klasztor (rysunek 2) wraz z murami obronnymi, a wewnątrz kościoła i klasztoru nadano wczesnobarokowy wygląd.

Już od początku swojego istnienia leżajska świątynia była jednym z głównych ośrodków kultu maryjnego na terenie ówczesnego województwa ruskiego, a w XVIII w. stała się znana w całej Rzeczypospolitej. Kult Matki Bożej osiągnął szczyt w 1752 roku, kiedy koronowano obraz papieskimi koronami. W celu upamiętnienia tego wydarzenia, sklepienia kościoła zostały pokryte polichromią gloryfikującą Matkę Bożą¹¹. Koronacja obrazu wywarła istotny wpływ na rozwój Leżajska, który zaczął pełnić funkcje usługowe dla przybywających tu masowo pielgrzymów. W roku 1757 papieskie korony skradziono, a obecne, poświęcone przez papieża Jana Pawła II, założone zostały w roku 1984 przez prymasa Józefa Glempa. Umocnienie pozycji leżajskiego sanktuarium jako celu ruchu pielgrzymkowego

¹¹ J. Dzik, *Idea gloryfikacji Marii w polichromii sklepienia kościoła bernardynów w Leżajsku*, „Biuletyn historii sztuki” 2009, nr 3, s. 281–282.

nastąpiło w wyniku podniesienia w roku 1928 kościoła oo. Bernardynów w Leżajsku do rangi bazyliki mniejszej przez papieża Piusa IX.

Rys. 2. Kościół i klasztor oo. Bernardynów w Leżajsku

Źródło: opracowanie własne.

Wnętrze kościoła to w przeważającej części dzieło artystów z zakonu Bernardynów. Szczególną wartość artystyczną mają wykonane techniką intarsji i inkrustacji stalle oraz kilkanaście ołtarzy¹². Wśród nich najważniejszy jest ołtarz w kaplicy Matki Bożej Pocieszenia. Znajdujący się tam obraz Maryi z Dzieciątkiem uchodzi za najstarsze w Polsce naśladownictwo ikony Matki Boskiej Śnieżnej z bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie¹³. Obraz jest dziełem ks. Erazma, który pochodził z Leżajska. Przez krótki okres był on wójtem, następnie wstąpił do Zakonu Kanoników Regularnych, zwanych popularnie bożogrobowcami. Łaskami słynący wizeru-

¹² Z. Kazanowska, *Bazylika i Klasztor oo. Bernardynów w Leżajsku*, Calvarianum, Kalwaria Zebrzydowska 1984, s. 20.

¹³ A. Baranowski, *Koronacja wizerunków maryjnych w czasach baroku. Zjawisko kulturowe i artystyczne*, Wyd. Zamku Królewskiego, Warszawa 2003, s. 189.

nek, reprezentujący późnogotyckie malarstwo małopolskie, został oficjalnie uznany przez władze kościelne za cudowny. Obraz okrywa sukienka i bogato zdobione ramy z 1752 roku z fundacji Marii z Sanguszków Potockiej. Jego zasłonę stanowi obraz przedstawiający wizję Tomasza Michałka z połowy XVIII w. (dzieło Stanisława Stroińskiego) i metalowa kurtyna dekorowana emblematem maryjnym, herbem papieskim Jana Pawła II oraz godłem Polski, wykonana w 1983 roku.

Unikatowym dziełem są organy oddające przepych stylu barokowego. Pochodzą one z XVII w. i są jednym z najciekawszych i zarazem najcenniejszych – pod względem budowy i zdobnictwa – europejskich zabytków kultury materialnej. Ich unikalność wiąże się nie tylko z barokowymi walorami brzmieniowymi i sztuką snycerską, ale także z tym, że są to trzy niezależne instrumenty, rozlokowane w trzech nawach bazyliki. Jedyne w świecie organy, na których jednocześnie koncertować może trzech organistów¹⁴.

We wnętrzu bazyliki organizowane są rokrocznie koncerty w ramach Festiwalu Muzyki w Łańcucie, a od roku 1992 w sezonie letnim odbywa się tu również Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej. Koncerty te gromadzą rzesze melomanów.

W działalność duszpasterską leżajskiego sanktuarium włącza się Muzeum Prowincji Ojców Bernardynów. Placówka ta przechowuje i udostępnia bezcenne pamiątki po zakonnikach i dobrodziejach. Muzeum gromadzi przedmioty zabytkowe z utraconych po II wojnie światowej klasztorów na wschodzie, a także z innych klasztorów prowincji. Są to przede wszystkim zbiory obrazów, rzeźb i wytworów rzemiosła artystycznego, które pochodzą ze Lwowa, Sokala, Zbaraża, Gwoźdźca, Husiatyna, Krystynopola. W 15 latach ekspozycyjnych zgromadzono ponad 1500 eksponatów z działów: malarstwo religijne oraz portrety sarmackie, rzeźba religijna, skarbiec, lapidaria, misjonaria, szaty liturgiczne i izba pamięci. Muzeum jest w posiadaniu manuskryptów z iluminacjami oraz bezcennych starodruków z klasztornej biblioteki, posiadającej ponad 24 tys. woluminów¹⁵. Muzeum cieszy się dużym zainteresowaniem przybywających do sanktuarium pielgrzymów.

Ojcowie bernardyni w celu poszerzenia form religijności z wykorzystaniem walorów przyrodniczych otoczenia w latach 80. XX w. wśród lasów otaczających klasztor wybudowali zespół stacji pod nazwą Kalwaria Leżajska. Urządzono Drogę Krzyżową, dróżki zmarłych i dróżki siedmiu radości Matki Bożej. Wzniesiono też niezwykle kaplicę Grobu Chrystusa w formie ogrodu z fontanną. Najbardziej atrakcyjna krajobrazowo jest dróżka za zmarłych, usytuowana na stromym zboczu wąwozu.

¹⁴ J. Ambrozowicz, J. Salamon, *Sanktuarium leżajskie*, Jota, Rzeszów 1998, s. 14.

¹⁵ E. Obruśnik, *Muzeum Prowincji Ojców Bernardynów*, „Biuletyn Miejski” 2010, nr 5(202), s. 18.

Poświęcenie kalwarii i jej udostępnienie dla wiernych nastąpiło w 1983 roku. W roku 1993 na własność klasztoru powróciły wcześniej upaństwowione lasy, które zostały przeznaczone pod rozbudowę Kalwarii Leżajskiej. W 1995 i 1996 roku na placu św. Piotra w Rzymie Ojciec Święty Jan Paweł II osobiście poświęcił kamienie węgielne pod budowane kaplice. Obecnie bernardyni intensywnie reorganizują i rozbudowują dróżki kalwaryjskie wraz z kaplicami i kościółkami wchodzącymi w skład założenia. Starają się też mocno akcentować w terenie analogie i symbole jerozolimskie¹⁶.

Ze względu na coraz liczniej przebywających pielgrzymów na terenie klasztoru powstał Dom Pielgrzyma. Jego budowę rozpoczęto w roku 1998, a ukończono w 2002. W domu posiada znajduje się 117 miejsc noclegowych w 49 pokojach oraz stołówka oferująca posiłki.

Leżajskie sanktuarium znajduje się w grupie 35 najważniejszych ośrodków pielgrzymkowych w Polsce. Należy ono do grupy sanktuariów, które poprzez swoje tradycje pielgrzymkowe odegrały znaczącą rolę w rozwoju polskiej religijności, zwłaszcza religijności maryjnej. O randze ośrodka świadczy około 500 tys. pątników przybywających rocznie do sanktuarium¹⁷.

Podsumowanie

Leżajsk to miasto, na którego dziedzictwo składa się dorobek wielu pokoleń Polaków, Żydów i Rusinów. Po dawnej wielokulturowości miasta pozostały dziś zabytki architektury sakralnej. Miasto posiada wysokie walory przyrodnicze, ale głównym magnesem przyciągającym turystów są obiekty kultu religijnego. Leżajsk był i jest miejscem kultu religijnego dla ortodoksyjnych Żydów, ale także i dla katolików.

W latach 70. ubiegłego wieku, po odrodzeniu judaistycznej tradycji odwiedzania grobu cadyka, Leżajsk stał się dla Żydów ośrodkiem pielgrzymowania o charakterze międzynarodowym. Dla katolików leżajskie sanktuarium od wieków było ośrodkiem kultu o zasięgu ponadregionalnym i taki charakter ma ono również w chwili obecnej.

Omawiane obiekty są nie tylko miejscem kultu religijnego, ale znakomicie uzupełniają ofertę turystyczną Leżajska, który jest licznie odwiedzany przez rzesze turystów, pielgrzymów i melomanów. Miasto jest ważnym ośrodkiem kultu religijnego w Polsce i na świecie.

¹⁶ A. Obruśnik, *Kalwaria Leżajska*, w: *Czterysta lat Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Leżajsku*, red. A. Jackowski, „Peregrinus Cracoviensis” 1999, z. 7, s. 73.

¹⁷ A. Jackowski, I. Soljan, *Leżajsk w sieci ośrodków pielgrzymkowych Polski*, w: *Czterysta lat Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Leżajsku*, red. A. Jackowski, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 7, 1999, s. 121.

LEŻAJSK AS A PLACE OF RELIGIOUS CULT**Summary**

The article is dedicated to the analysis of Leżajsk as pilgrimage destination for Catholics and Jews. It describes the turbulent history of this multi-cultural, multi-faith and multi-ethnic town. There have been described two most important worship centers: the tomb of tzadik Elimelech and the miraculous image of Our lady with Infant Jesus from the Bernardine Monastery. The tradition of going on pilgrimages to the worship centers in question does not grow weaker. The tourist offer is continuously enriched with new places and events.

Translated by Irma Bogdanowicz